

ORTA MƏKTƏB ŞAĞIRDLƏRİNİN SOSİALLAŞMASINA TƏSİR EDƏN BƏZİ FAKTORLAR

Mütəllim RƏHİMOV*

Xülasə: Virtual məkanı nəzərə almasaq, ailədən sonra uşaqların sosiallaşdığı geniş auditoriya məktəbdir. Ona görə də orta məktəb şagirdlərinin sosiallaşmasına təsir edən faktorlar indi əsas müzakirə mövzudur. Uşaqların gələcəkdə cəmiyyət üçün yararlı kadrlara, faydalı şəxsiyyətə çevrilməsinin əsası məktəbdə qoyulur. Şagirdlərin dərslərdə yüksək akademik nəticələr göstərməsi, digər şagirdlərlə ünsiyyət sərhədləri, qızlar və oğlanlar arasında münasibətlərin durumu məktəb mühiti ilə çox bağlıdır. Məktəb mühiti həmçinin şagirdlərin özünəməxsusluğunun formalaşmasına təsir edən faktorlardan biridir. Şagirdlərlə müəllimlər arasındakı münasibətlər sistemi də buraya daxil olmaqla sosiallaşmaya əhəmiyyətli təsir göstərir. Məqalədə uşaqların sosiallaşmasında məktəbin rolu elmi mənbələrə və sosioloji tədqiqatlara istinad etməklə araşdırmaya cəlb olunmuşdur. Məktəblərdə şagirdlərə göstərilən münasibətlərin cəminin onların sosiallaşmasında əhəmiyyətli rola malik olduğu aşkarlanmışdır. Məktəbə bağlılıq və onun qaydalarına tabe olmağın şagirdləri cinayətkar həmyaşdılarının təsirindən qorumaq və onlarda erkən aqressiyanı azaltmağa xidmət etdiyi üzə çıxarılmışdır. Məktəbin sosial xüsusiyyətlərinin cinayətkar davranışların qarşısını almağa xidmət etdiyi vurğulanmışdır.

Açar sözlər: *Socialization, Middle School, Teacher, Student, School Environment*

Some Factors Affecting the Socialization of Secondary School Students

Abstract: Leaving aside the virtual space, the largest audience for children's communication after the family is the school. Therefore, the factors influencing the socialization of secondary school students are currently an important topic for discussion. School lays the foundation for children to become useful individuals and useful personnel for society in the future. High academic performance of students in the classroom, the boundaries of communication with other students and the state of relationships between girls and boys are closely related to the school environment. The school environment is also one of the factors influencing the formation of the personality of students. The system of relationships between students and teachers also has a significant impact on socialization. The article considers the role of the school in the socialization of children using scientific sources and sociological research. It has been established that the set of relationships demonstrated by students in schools plays a significant role in their socialization. It has been established that commitment to school and compliance with its rules protect students from the influence of delinquent peers and reduce their early aggression. It is emphasized that the social characteristics of the school contribute to the prevention of criminal behavior.

Key Words: *International relations, Public diplomacy, Kinship, Descendancy.*

Giriş

Təhsil və sosiallaşmanın qarşılıqlı əlaqəsi problemləri müasir dövrdə kifayət qədər aktualdır. Belə ki, sosioloji və pedaqoji ədəbiyyatda məktəbdə sosiallaşma üsulları araşdırılır, onun qeyri-formal mexanizmləri təhsil və mədəniyyətdəki dəyişikliklər və onların sosiallaşma prosesinə təsiri təhlil edilir. Tədqiqatçılar sosiallaşma prosesini ətraf mühitin qarşılıqlı təsirindən təcrid olunmuş şəkildə nəzərdən keçirməyin düzgün olmadığını qeyd etmişlər.

Sosiallaşma həm fərdi inkişafı, həm də şəxsi təsirləri, yəni bütün sosial mesajların şəxsi qəbulunu və şərhini, həm də sosial təsirlərin dinamikasını və məzmununu əhatə edən interaktiv ünsiyyət prosesidir. Beləliklə, sosiallaşma sosial təcrübənin mənimsənilməsinin əsas mexanizmi olan öyrənmə, sosial öyrənmə nəzəriyyəsinə əsaslanan mürəkkəb bir prosesdir. Sosiallaşma prosesinin öz səmərəliliyini sübut etməsi üçün o, fərdin özünü-tərbiyə etmə qabiliyyətini inkişaf etdirməli, cəmiyyət tərəfindən mənfi qiymətləndirilən əxlaqi münasibətlər arasında yaxşı ilə pisi ayırd etmək bacarığını inkişaf etdirməli, seçim etməyi bilməlidir.

Məktəb şagirdi inkişaf edən şəxsiyyət kimi qəbul edir. Şagirdin şəxsiyyət kimi formalaşması ailədə - mikromühit çərçivəsində başlamışdır və məktəb həyatı çox vaxt ictimai həyatın davamı kimi çıxış edir. Odur ki, təhsil sisteminin əsas institutu kimi məktəbin tədris-tərbiyə prosesinin səmərəliliyini hər hansı bir təhsil müəssisəsi olmadan düzgün qiymətləndirmək olmaz. Sistemin özünün və onun komponentlərinin müvafiq təhlili ilə bunu həyata keçirmək mümkündür. Müasir təhsil prosesinin uğurlarının və uğursuzluqlarının bir çox

* Doç. Dr., Bakı Avrasiya Universiteti, "Humanitar fənlər və regionşünaslıq" kafedrası, e-mail: mutallimr@inbox.ru

səbəbləri təhsil mühiti üçün yaradılmış şərait və imkanlara bağlıdır. Bu isə şəxsiyyətin formalaşması prosesinə birbaşa təsir edən amillərin diaqnostikasını və müvafiq qaydada tənzimlənməsini tələb edir.

1. Şagirdlərdə Cins Problemləri

Ailədə ilkin sosiallaşmada gender rolları öyrənilsə də, məktəb mühitində o daha çox tətbiq oluna və ya etiraz edilə bilər (Leaper and Friedman, 2007:563). Müəllimin gender məsələsinə necə yanaşması uşaqların oğlanlar və qızlar üçün qəbul edilən sosial cəhətdən məqbul rolları necə başa düşməsinə davamlı təsir göstərir. Uşaqların oyununun cinslərinə görə tipləşdirilməsi (məsələn, oğlanlar üçün xüsusi fəaliyyətlər və qızlar üçün digər fəaliyyətlər) davranışda gender fərqlərinin gücləndirilməsinə və uşaqların kişilər və qadınlar üçün uyğun rollar haqqında anlayışına kömək edə bilər (Lamb, Bigler, Riben and Green, 2009: 380) həmçinin aşkar etmişlər ki, əgər müəllimlər uşaqlara cinsiyyətçi stereotiplərlə üzləşməyi və onlara etiraz etməyi öyrədirsə, nəticələr xüsusilə qızlarda gender stereotipi davranışını azalda bilər.

Məktəbdəki ayrı-ayrı fənlər də cinsi stereotipləşməyə meyillidir. Məsələn, riyaziyyat və elmi araşdırmalar kişilərin tarixən qadınlardan üstün olduğu sahələrdir. Bu fənlər üzrə kişilər və qadınlar arasında gender fərqi son illərdə xeyli daralmışdır, oğlan və qızlar həm Kanadada, həm də ABŞ-də təxminən eyni performans göstərilir. 1990-cı illərdən sonra beynəlxalq səviyyədə oğlanlarla müqayisədə qızlar da daha yüksək standartlaşdırılmış oxu balları əldə edirlər.

1990-cı illərə qədər dünyanın əksər ölkələrində kişilər standart testlərdə qadınlardan üstün idilər. Lakin 1990-cı illərdən bu yana tərsinə çevrildi, qızlar xüsusilə oxumaqda daha yüksək bal topladılar. Mütaliə ümumi akademik nailiyyət və sonrakı peşə uğurları ilə yüksək dərəcədə əlaqəli olduğundan, bu, böyük sosioloji təsirləri olan bir problemdir. Bu cür tapıntılar qarışıq reaksiyalarla nəticələndi. Reaksiyalardan biri təhsil standartlarının oğlanlar üçün uğursuz olması ilə bağlı idi. Xüsusilə media, əsas problemin məktəb təhsilinin davam edən qadınlaşdırılmasında tapıla biləcəyini irəli sürən mövqeyi dəstəkləməyə başladı. Bu arqumentin əsas mahiyyəti ondan ibarətdir ki, müəllim heyəti qeyri-mütənasib olaraq müəyyən davranışları (qızlarda daha çox rast gəlinən passivlik və itaətkarlıq) və mövzunu (kişilərə o qədər də cəlb edici olmayan oxumaq kimi) qiymətləndirən qadınlardan ibarətdir. Oğlanların performansını yaxşılaşdırmaq üçün bu peşəyə daha çox kişi cəlb edilməlidir (Skelton, 2002:83; Titus 2004:161).

Bir çox tədqiqatçılar oğlanların uğursuzluğa reaksiyasını qlobal mənəvi çaxnaşma adlandırırlar (Griffin 2000; Weaver-Hightower, 2003:471-498). Stenli Kohen qurulmuş sosial nizamı təhdid edən mövzulara kütləvi diqqətin verilməsi sosial fenomeninə yanaşmaq üçün mənəvi çaxnaşma terminini istifadə etdi (Stenli Koen, 1972). Kohenə görə, fərdlər (və ya fərdlər qrupları), hadisələr və ya şərtlər daha geniş ictimai dəyərləri və maraqları təhlükə altına qoyan kimi qəbul edilir. Kohenin əxlaqi çaxnaşma nümunələri müxtəlif gənclik mədəniyyətlərini, xüsusən 1960-cı illərin əvvəllərindəki “Modlar” və “Rokerlər”i və medianın onları qurulmuş qanun və sosial nizamı təhlükə kimi təsvir etməsini əhatə edirdi. Oğlanların təhsildə əldə etdikləri yüksək nəticələr bir çoxları tərəfindən qlobal əxlaqi çaxnaşma kimi qələmə verilirdi (bu məsələyə bütün dünyada diqqət yetirildiyinə görə), çünki belə bir fikir var ki, qızların yüksək performansı qurulmuş gender sosial nizamını təhdid edir.

“Oğlan problemi”ni həll etmək üçün Ontario Təhsil Nazirliyi oğlanların savadını artırmağa xidmət edən təlimatlar hazırlamışdılar. Oğlanların savadını artırmaq məqsədilə müxtəlif vəsaitlər və bukletlər hazırlanaraq, yaradıcı strategiyalar tətbiq etmək üçün müəllimlərə paylanmışdır. Təkliflərdən biri də kurrikuluma daha çox “oğlanlar üçün uyğun” kitabların daxil edilməsi olmuşdur. Macəra haqqında olan və qeyri-bədii kitabların gənc oğlanları, romanların isə gənc qızları daha çox cəlb etdiyi düşünülür. Blair və Sanford ibtidai siniflərdə oğlanlar üzərində apardıqları araşdırmada oğlanların dostları ilə danışa biləcəkləri oxu materiallarına daha çox üstünlük verdiklərini aşkar etdilər (Blair and Sanford, 2004:452-

460). Bu cür oxu materialları onların dost qrupları daxilində bir növ sosial və ya mədəni kapital kimi istifadə olunurdu. Bununla belə, Greigin qeyd etdiyi kimi, bu yanaşma bütün oğlanların müəyyən bir kitab növünü bəyəndiyini və inkişaf etdirilməli olan standartlaşdırılmış kişi şəxsiyyətinin olduğunu ortaya qoyurdu (Greig, 2003).

“Oğlan problemi”nin həlli kimi tək cinsli məktəblər də təklif edilmişdir. Professor Bəşir Əhmədov 1990-cı illərin sonlarında oğlanlar və qızlar üçün ayrıca sinif təşkil edilməsini təklif etmişdir. Bəzi tədqiqatçılar iddia edir ki, bu cür arqumentlərin tərəfdarları oğlanların cinsi mövzularla bağlı müzakirələrə ehtiyac duyduqlarını əsas götürürlər. Başqa sözlə desək, oğlan uşaqları ənənəvi kişilik ifadələrinin aşılana və tərbiyə oluna biləcəyi yerlərdə olmalıdırlar, çünki məktəbdə mövcud durum buna imkan vermir. Greig kimi tənqidçilər tək cinsli parametrlərin ənənəvi gender rollarını və müəllimləri oğlan və qızlara fərqli davranmağa təşviq edən stereotipləri gücləndirdiyini iddia edirdilər (Greig, 2003).

Elmi araşdırmalarda və riyaziyyatda kişilərin qadınları üstələməsinin əvvəlki izahlarında bioloji amillərin kişilərin qadınlardan texniki fənlərdə daha yaxşı olması ilə izah edirdi. Bu bioloji tələyin bəzi izahatları təkamül nəzəriyyəsinə (Geary, 1996), hormonal fərqlərə (Kimura və Hampson, 1994:57-61) və beyin fiziologiyasına (Baron-Cohen, 2003:452-460) əsaslanır ki, bunların hamısı cinsə görə diferensial performansın əsasının bəzi xüsusiyyətlərə əsaslandığını göstərir. Sosiallaşma normalarının dəyişməsi nəticəsində kişilər və qadınlar arasında dəyişən mədəni konstruksiyalar onlara güclü şəkildə işarə edir (Penner, 2008:90). Bununla belə, gender stereotipləri fənlər üzrə qavranılan səriştə və qabiliyyətdə mövcuddur, qızlar ardıcıl olaraq elm və riyaziyyat üzrə bacarıqlarına daha az inamı göstəriirlər. Bu xüsusilə diqqəti cəlb edir, çünki riyaziyyat və elm sahəsindəki qabiliyyətlər haqqında mənlilik anlayışındakı bu fərqlər oğlan və qızların qiymətləri arasında heç bir fərq olmadığı halda belə tədqiqatlarda mövcuddur.

Məktəb idmanı gender stereotiplərini inkişaf etdirə bilən başqa bir sahədir. Millington, Vertinsky, Boyle və Wilson litseydə bədən tərbiyəsi kurikulumunu öyrənərkən aşkar etmişlər ki, çinli oğlanlar ağ oğlanlar tərəfindən “qeyri-kishi” kimi qələmə verilir. Bu iş çinlilərin fiziki və şifahi hədə-qorxu ilə təhdid edilməsi və aqressiv fiziki çıxışların mükafatlandırılması və həyata keçirilir (Millington, Vertinsky, Boyle and Wilson 2008:195-214). Digər tədqiqatçılar tapdılar ki, məktəb idmanı məşqçiləri oyunçuları tənqid etmək üçün misogynist və homofobik şərhərdən istifadə edərək oyunçuları arasında uyğunluq yaradır (Schissel, 2000). Uyğun kişi davranışları haqqında stereotiplərə daha çox kömək edir.

2. Müəllimlərlə Münasibətlərə Dair

Kiçik uşaqlar ilk dəfə formal təhsilə başlayanda onlar üçün müəllim mühüm yeni nüfuz fiquru olur. Bir çox cəhətdən müəllim məktəb saatlarında valideynin əvəzi kimi çıxış edir. Xüsusilə, aşağı siniflərdə uşağın müəllimi ilə olan emosional, sosial bağlılığı davranış və akademik uyğunlaşmasına çox mühüm təsir göstərir.

Müəllimlər mövzuları öyrətməklə çox vaxt şagirdlərin emosional həyatlarını idarə etmək üçün məsuliyyət daşıyırlar (Jennings and Greenberg, 2009:491-525). Bir çox uşaq məktəbə ailə mühitində xoş qarşılanmayan davranış problemləri və emosional ehtiyacları ilə gəlir. Müəllimləri ilə yaxşı münasibətləri olan şagirdlərin də psixi sağlamlığı daha yaxşı olur, məktəblə özünü daha bağlı hiss edir və müsbət akademik nəticələr əldə edir (Jennings and Greenberg, 2009:491-525).

Məktəb uşaqların sosiallaşmasında çox vacib bir faktor olduğundan, müəllimləri ilə mənfi qarşılıqlı əlaqədə olan uşaqlara da pis təsir göstərə bilər. Bu cür neqativ münasibətlər şagirdləri sosial uyğunlaşma, eləcə də emosional və davranış problemləri riski altına qoya bilər. Müəllimlərlə mənfi münasibətdə olan uşaqlar da məktəbə daha çox xoşagəlməz yer kimi baxır və yaxşı təhsil almaq üçün əlverişsiz vəziyyətdə qalırlar.

Müəllimlər tərəfindən şagirdlərə qarşı sui-istifadə nadir haldır, lakin bu baş verdikdə, uşaqlar daha çox əziyyət çəkirlər. Antisosial davranışlar və diqqət problemləri (xüsusilə

oğlanlar) kimi erkən yaşlarda (məsələn, uşaq bağçasından) “risk altında olan” xüsusiyyətlər daha çox inkişafdan qalır. Təəccüblü deyil ki, bəzi müəllimlərin qaydalara tabe olmayan şagirdlərlə qarşılıqlı münasibəti düşmənçilik və tənqidi səviyyədə ola bilər. Şagirdlərin davranış pozğunluqları müəllimin öz təlimat rolunu yerinə yetirməsini çətinləşdirən zaman müəllimlərin xoş rəftar və dəstəkləyici olması asan olmur (Jennings and Greenberg, 2009:491-525). Sınıf idarəçiliyini təhdid edən uşaqların xüsusiyyətləri müəllimlərin mənfi münasibəti ilə üzleşir. Bununla belə, Brendgen, Wanner və Vitaro Kvebekdə uşaq bağçasından 23 yaşa qədər gəncləri izləyən 17 illik tədqiqatlarında müəllimin şifahi zorakılığının gələcək yeniyetmələrin cinayətkar davranışına həqiqətən töhfə verdiyini müəyyən etmişlər (Brendgen, Wanner and Vitaro, 2006). Müəllim tərəfindən şifahi təhqir (bu, şifahi təhqir, ad çəkmə və qışqırma) də şagirdlərin akademik nailiyyətlərinə mənfi təsir göstərir. Nəticələr göstərir ki, risk qrupuna daxil olan uşaqlar müəllimlərlə neqativ qarşılıqlı münasibətdə olurlar ki, bu da onların gələcək cinayətlərinə stimula verməklə yanaşı, həm də onların akademik performansını azaldır. Bunun əksinə olaraq, şagirdləri ilə yüksək səviyyəli münasibətləri olan müəllimlər də öz siniflərində davranış problemlərinin əhəmiyyətli dərəcədə az olduğunu bildirirlər (Marzano et al. 2003).

Tədqiqatçılar aşkar etdilər ki, bir şagirdin müəllim tərəfindən şifahi təhqirə məruz qalma ehtimalı da sinifləri dəyişsə də eyni olaraq qalır. Belə ki, şagirdlər yeni tədris ilinə yeni müəllimlə başlayanda da əvvəlki təsirlərlə qarşılaşırlar. Bunun mümkün səbəbi odur ki, müəllimlər işçi yığıncaqlarında problemlə hesab etdikləri şagirdlər haqqında danışırlar ki, bu da digər müəllimlərin həmin şagirdlərlə qarşılıqlı əlaqəsinə təsir göstərir. Aşağı nəticə göstərən və ya azlıqda olan şagirdlər haqqında mənfi stereotiplərə sahib olan müəllimlər də belə şagirdlərin davamlı olaraq zəif çıxış edəcəyini gözləyirlər. Şagirdlər müəllimlərinin onlardan daha az gözləntilərə sahib olduğuna inanırlarsa, bu, aşağı nailiyyətlərin dəyişməməsinə gətirib çıxara bilər. Jussim və Harber müəyyən etdi ki, müəllimlərin şagirdləri ilə bağlı gözləntiləri onlarla davranışlarına təsir göstərir (Jussim və Harber, 2005:131-155). Bu da öz növbəsində şagirdlərin motivasiyasına və fəaliyyətinə təsir edir 1948-ci ildə sosioloq Robert Merton tərəfindən “peyğəmbərlik edən” termini irəli sürülmüşdür. O, kiminsə necə davranacağına dair qabaqcadan düşünülmüş fikirlərin, hətta bu şəxs haqqında ilkin olaraq yanlış olsa belə, bu cür hərəkət etməsinə səbəb olduğu vəziyyətlərə aiddir. Riley və Ungerleider müəyyən etmişdir ki, Kanadalı müəllimlər aborigen olduqlarına inandıqları şagirdlərin qeydlərini qeyri-aborigen kimi müəyyən etdiklərindən müqayisədə daha az müsbət qiymətləndiriblər (Riley and Ungerleider, 2008:385). Bu, müəllimlərin şagirdlər haqqında formalaşmış təsəvvürlərindən irəli gəlir və sabit xüsusiyyətlərə əsaslanır. Kanada məktəblərində aborigen uşaqların yaşadıkları çatışmazlıqlar ən azı qismən “peyğəmbərlik edən” fikirlərinə əsasən idarə oluna bilər.

Kanadalı tədqiqatçılar müəyyən ediblər ki, müəllimlər tərəfindən erkən uşaqlıqda şagirdlərə edilən şifahi təhqir təkcə uşaqlıq və yeniyetməlik dövründə deyil, həm də yetkinlik dövründə də təsir edə bilər. Sosial mənşə, cinsiyyət və antisosial davranış kimi çoxsaylı uşaqlıq risk faktorlarını nəzərə alsaq belə, erkən uşaqlıqda müəllim tərəfindən şifahi təhqirə məruz qalma yetkinlik dövründə davranış problemləri ilə əlaqələndirilir. Uşaqlıqda müəllimlər tərəfindən şifahi təhqirə məruz qalan qızların da orta məktəbi bitirmək ehtimalı azalır (Brendgen et al., 2007).

3. Məktəb Mühiti və Məktəb Bağları

Sosiallaşma prosesində müəllimlərin xüsusiyyətləri ilə yanaşı şagirdlərin davranışları ilə əlaqəli olduğu aşkar edilmiş digər təsir faktoru məktəb mühitidir. Məktəb mühiti məktəbə aid olmaq hissini ifadə edir. Reinke və Herman tərəfindən qeyd edildiyi kimi, məktəblər öz şəxsiyyətlərinə malik olurlar. Wentzel və Looney's Birləşmiş Ştatlarda məktəb mühiti ilə bağlı araşdırmalarında göstərilir ki, şagirdləri tərəfindən qayğıkeş kimi qəbul edilən məktəblər daha aşağı hüquq pozuntuları və narkotik istifadəsi ilə əlaqələndirilir (Wentzel and Looney's, 2006:382-403). Effektiv məktəb iqlimi şagirdlərin ev şəraitinə, irqinə, cinsinə və ya sosial

sinfinə baxmayaraq onlara müsbət təsir göstərir (McEvoy və Welker 2000). Ən ağır nizam-intizam problemləri olan məktəblər, adətən, ən pis sosial mühitə malikdirlər. Qeyri-müəyyən və qeyri-ardıcıl şəkildə tətbiq olunan qaydaların pozulmasına birmənalı olmayan cavabları olan məktəblər, qaydalar barədə razılığa gəlməyən müəllimlər və rəhbərlik, eləcə də qaydaların qanuni olduğuna inanmayan şagirdlər adətən daha yüksək intizam problemləri ilə əlaqələndirilir. Belə məktəblərin daxili mühiti olduqca pis hesab olunur (Welsh et al., 2000). Onların mühitlərinin qeyri-qanuni davranış və akademik uğursuzluq doğurduğu aşkar edilmişdir. Əlverişli məktəb iqlimi qeyri-ixtiyari qaydalara riayət edilməsi, müvafiq davranışın mükafatlandırılması, şagirdlər və müəllimlər arasında müsbət qarşılıqlı əlaqə ilə xarakterizə olunur (Reinke və Herman 2002:554).

Digər tədqiqatlar da müəyyən etdi ki, güclü məktəb bağı və ya birinin məktəbə və təhsilə bağlılığı şagirdləri cinayətkar həmyaşıdlarının təsirindən qorumaq və gənc şagirdlərdə erkən aqressiyanı azaltmaqla əlaqələndirilir (Sprott, Jenkins and Doob, 2005:59-77). Buna görə də, məktəbin sosial xüsusiyyətləri cinayətkar davranışların qarşısını almağa xidmət edə bilər. Qeyri-qanuni davranışların fərdi şəxsi xüsusiyyətlərin ətraf mühitin və vəziyyətlərin xüsusiyyətləri ilə kompleks qarşılıqlı əlaqəsini birləşdirəndi düşünülür. Düzgün şərtlər yerinə yetirildiyi təqdirdə məktəblər uşaqların sosiallaşmasında qoruyucu amillər ola bilər. Erkən aqressiya və erkən cinayət əlamətləri göstərən risk qrupuna daxil olan şagirdlər, məktəb mühiti dəstəkləyici olduqda bu riskləri azalda bilər. Çox vaxt belə şagirdlərin çətin ev həyatı olur və ev mühitində belə dəstəkləri olmaya bilər. Bu tədqiqatların müəllimlərinin qeyd etdiyi kimi, bu cür tapıntılar problemlə şagirdlərin təhsilini dayandırması ilə nəticələnən sıfır tolerantlıq siyasətinin əlavə zərər verə biləcəyini göstərir. Çünki onlar uşağın məktəblə olan bağını ciddi şəkildə zəiflətməyə xidmət edir (Sprott, Jenkins and Doob, 2005:59-77).

Nəticə.

Uşaqların sosiallaşmasında məktəbin rolu danılmazdır. Şagirdlərə məktəblərdə göstərilən münasibətlərin cəmi onların sosiallaşmasında əhəmiyyətli rola malikdir. Ailədən sonra məktəbdə formalaşma prosesini keçən şagirdlərin özünün cinsi fərqliliyini dərk etməsi və bu ruhda böyüməsi məktəb təhsil və tərbiyə sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsinə çevrilməlidir. Bu, şagirdlərin gender bərabərliyi haqqında ətraflı məlumatlar almasına da yardımçı olar. Ona görə də hələ də orta məktəblərdə oğlan və qızların birlikdə yaxud ayrı siniflərdə təhsil alması məsələsi müzakirə olunmaqdadır.

Şagirdlərin sosiallaşmasında müəllimlərin münasibətini də unutmaq olmaz. Belə ki, müəllimlər tərəfindən erkən uşaqlıqda şagirdlərə edilən şifahi təhqir təkcə uşaqlıq və yeniyetməlik dövründə deyil, həm də yetkinlik dövründə də təsir edir. Uşaqlıqda müəllimlər tərəfindən şifahi təhqirə məruz qalan qızların orta məktəbi bitirmək ehtimalı azalır.

Güclü məktəb bağı, yaxud məktəbə və təhsilə bağlılıq şagirdləri cinayətkar həmyaşıdlarının təsirindən qorumaq və şagirdlərdə erkən aqressiyanı azaltmağa xidmət edir. Buna görə də, məktəbin sosial xüsusiyyətləri cinayətkar davranışların qarşısını almağa xidmət edir. Düzgün şərtlər yerinə yetirildiyi təqdirdə məktəblər uşaqların sosiallaşmasında qoruyucu amillər olur. Məktəb mühiti dəstəkləyici olduqda erkən aqressiya və erkən cinayət əlamətləri göstərən risk qrupuna daxil olan şagirdlərdə bu zərərli vərdislərdən uzaqlaşma baş verir.

KAYNAKÇA

- Baron-Cohen, S. (2003). *The essential difference: The truth about the male and female brain*. Basic Books.
- Blair, H. & Sanford, K. (2004). Morphing literacy: Boys reshaping their school-based literacy practices. *Language Arts*, 81(6), 452-460
- Christine Griffin. Discourses of Crisis and Loss: Analysing the Boys Underachievement Debate June 2000

- Jennings, P. A., & Greenberg, M. T. (2009). The prosocial classroom: Teacher social and emotional competence in relation to student and classroom outcomes. *Review of Educational Research*, 79(1), 491–525. <https://doi.org/10.3102/0034654308325693>
- Jussim, L., & Harber, K. D. (2005). Teacher Expectations and Self-Fulfilling Prophecies: Knowns and Unknowns, Resolved and Unresolved Controversies. *Personality and Social Psychology Review*, 9(2), 131–155. https://doi.org/10.1207/s15327957pspr0902_3
- Kimura, D., & Hampson, E. (1994). Cognitive pattern in men and women is influenced by fluctuations in sex hormones. *Current Directions in Psychological Science*, 3(2), 57–61. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.ep10769964>
- Lamb, L. M., Bigler, R. S., Liben, L. S., & Green, V. A. (2009). Teaching children to confront peers' sexist remarks: Implications for theories of gender development and educational practice. *Sex Roles*, 61, 361-382.
- Leaper, C., & Friedman, C. K. (2007). The Socialization of Gender. In J. E. Grusec & P. D. Hastings (Eds.), *Handbook of socialization: Theory and research* (pp. 561–587). The Guilford Press.
- Mara Brendgen, Ginette Dionne, Alain Girard, Michel Boivin. Examining Genetic and Environmental Effects on Social Aggression: A Study of 6-Year-Old Twins. 2007.
- Mara Brendgen, Frank Vitaro, Edward Dylan Barker, Michel Boivin, Richard E. Tremblay. Do Early Difficult Temperament and Harsh Parenting Differentially Predict Reactive and Proactive Aggression? *Journal of Abnormal Child Psychology*:2006
- Marcus Weaver-Hightower. The "Boy Turn" in Research on Gender and Education. December 2003. *Review of Educational Research* 73(4):471-498
DOI:10.3102/00346543073004471
- Millington, B., Vertinsky, P., Boyle, E., & Wilson, B. (2008). Making Chinese-Canadian masculinities in Vancouver's physical education curriculum. *Sport, Education and Society*, 13(2), 195–214. <https://doi.org/10.1080/13573320801957095>
- Penner, J.E. (2008) *The Law of Trusts*. 6th Edition, Oxford University Press, Oxford, 90.
- Reinke, W. M., & Herman, K. C. (2002). Creating school environments that deter antisocial behaviors in youth. *Psychology in the Schools*, 39(5), 549–560. <https://doi.org/10.1002/pits.10048>
- Riley, T., & Ungerleider, C. (2008). Preservice teachers' discriminatory judgments. *Alberta Journal of Educational Research*, 54(4), 378–387.
- Rob Greig Changing the Culture. First published: 27 November 2003. <https://doi.org/10.1111/j.1468-3156.2003.00250>
- Skelton Christine Social reproduction of gender hierarchies in sports through schooling in Khyber Pakhtunkhwa. <https://www.researchgate.net/scientific-contributions/Christine-Skelton-26678973>
- Sprott, J. B., Jenkins, J. M., & Doob, A. N. (2005). The importance of school: Protecting At-Risk Youth From Early Offending. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 3(1), 59–77. <https://doi.org/10.1177/1541204004270943>
- Skelton, C. (2002). The feminisation of schooling or re-masculinising primary education? *International Studies in Sociology of Education*, 12(1), 77-96.
- Titus, J. (2004). Boy trouble: Rhetorical framing of boys' underachievement. *Discourse* 25(2), 145-169
- Welsh N. [Wayne. View all authors and affiliations.](#) (2000) The Effects of School Climate on School Disorder <https://doi.org/10.1177/000271620056700107>
- Wentzel, K. R., & Looney, L. (2007). Socialization in School Settings. In J. E. Grusec & P. D. Hastings (Eds.), *Handbook of socialization: Theory and research* (pp. 382–403). The Guilford Press.